

KIRJALLISUUTTA

Pelaatko esinepeliä?

Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta, toim. Ilmari Vesterinen ja Bo Lönnqvist. Tietolipas 179. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tampere 2001. 278 s. ISBN 951-745-319-7

Kukapa meistä ei joskus tuskaillisi tavaroiden paljoutta. Elämme nykyään tavaroiden ja kuluttamisen maailmassa, joka on erilainen kuin se maailma, missä aikaisemmat sukupolvet elivät. Koska uusia tavaroita on helposti saatavissa, emme osaa enää arvostaa ja kunnioittaa esineitä, vaan vaihdamme rikkimenneen ja kuluneen esineen heti uuteen. Hankimme uusia tavaroita, vaikka emme niitä tarvitsisikaan. Kotimme, varastot ja kaatopaikat täyttyvät tavaroista. Yritämme epätoivoisesti pitää esineitä järjestyksessä, ettemme hukkuisi niihin. Pelaamme jatkuvasti esinepeliä.

Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksen väkeä kokoontui professori Bo Lönnqvistin johdolla Konneveden tutkimusasemalle keskustelemaan esineiden maailmasta. Lönnqvist toteaa, että tuona kylmänä talvipäivänä tutkimusaseman rauhassa heidän eteensä avautuivat »Pandoran lippaan kauhut ja ihanuudet». Sittemmin osanottajat tapasivat toisiaan silloin tällöin, ja tuloksena syntyi esineistä ja esineistymisestä kertovat teos, joka sai nimekseen *Pandoran lipas*.

Teos koostuu artikkeleista, jotka aihepiirinsä ja lähestymistapansa mukaan on ryhmitelty viiteen aihepakkettiin. Artikkeleiden kirjoittajat ovat Jyväskylän yliopistosta folkloristiikan dosentti Laura Aro, etnologian dosentti Pirjo Korkiakangas, MMM Anna-Liisa Mattila, tutkija FM Elina Kiuru, amanuessi FM Maarit Knuutila, etnologian professori Päivikki Suojanen ja tutkija FM Nina Sääsکیلähti. Teoksen ovat toimittaneet kulttuuriantropologian professori Ilmari Vesterinen ja etnologian professori Bo Lönnqvist. Mukana on kulttuuriantropologian, etnologian, uskontotieteen ja folkloristiikan näkökulma esineiden maailmaan. *Pandoran lipas* pyrkii avaamaan näkökulmia siihen, miten esineellistyminen on tapahtunut ja miten selviydymme esineiden maailmassa. Teos pyrkii valottamaan myös esineisiin liittyvää vallankäyttöä, orjuuttamista, riistoa, erotiikkaa ja muistelemista.

Ensimmäisessä osiossa *Paljastettu vieteriukko* Ilmari Vesterinen kirjoittaa esinepelistä. Esineiden merkitys saadaan selville katsomalla millaista peliä niiden kanssa pelataan. Esinepeli on järjestyksen luomista esinemaailman kaaokseen. Esineen asema ja arvo esinemaailmassa mitataan ihmisen kautta. Vesterinen jakaa esineet neljään ryhmään: egossa kiinni olevat intiimin alueen esineet, näköetäisyydellä olevat lähi-alueen esineet, egon tietoisuudessa olevat etäalueen esineet ja tuntemattoman alueen esineet, jotka ovat olemassa vasta kun ne havaitaan. Vesterinen pohtii artikkelissaan esineiden haltuunottoa ja esinemäärän lisääntymistä. Hän tarkastelee myös esineiden elämänkaarta ja -tarinaa, aitoutta, pyhyyttä ja ainutkertaisuutta sekä esineisiin liittyviä tabuja.

Mielenkiintoisessa artikkelissa on muutamia kohtia, joihin kaipaisi lisäselvitystä. Mitä kirjoittaja on mahtanut tarkoittaa kun hän mainitsee, että »vaatteet vaativat normaalisti kahdeksan tunnin palautumisajan, jotta ne voidaan jälleen ottaa käyttöön» tai »kengät vaativat palautuakseen kuivumisajan, vähintään yön» (s. 20). Naislukijana hämmästyin myös väitettä »naisen käsilaukun runsas lopullisten esineiden määrä johtunee toisaalta muodin oikusta... toisaalta se johtuu naisen turvallisuudentarpeesta» (s. 50–51) tai »miehiset tavarat ovat yleensä mustia (radiot, televisiot, cd-soittimet), naisten tavarat (kodinkoneet) valkoisia» (s. 53).

Kirjan toisessa osiossa *Arkea ja kaihoa* on kolme artikkelia. Niistä ensimmäisessä Elina Kiuru selvittää esinetutkimuksen kehitystä ja asemaa arkeologian ja kansatieteen kentässä. Pirjo Korkiakangas käsittelee artikkelissaan esineiden muistelua ja nostalgisoitumista. Artikkelin perustuu Museoviraston keruuarkeiston kyselyyn vuosilta 1972 ja 1978 sekä Kaunis Koti -lehden artikkeleihin. Korkiakangas päätyy mielenkiintoiseen tulokseen. Esineet nostalgisoituvat, kun ne edustavat hävinneeksi koettua elämäntapaa, kuten maa-

laispuodin tavarat ja heteka, tai liittyvät tiettyjen sukupolvien elämää koskettaneisiin tapahtumiin, kuten sota-ajan puhdetyöt. Maarit Knuutilan artikkelissa käsitellään kansanomaisen keittämisen piirteitä suomalaisessa ruokakulttuurissa. Hän hahmottelee sellaisia suomalaisessa ruokakulttuurissa ilmeneviä piirteitä, joilla on juurensa agraarissa elämäntavassa. Kirjoittaja kuvaa elävästi keittäviä mummoja ja heidän suhdettaan ruokaan.

Kirjan kolmas osio *Leipää ja erotiikkaa* sisältää kaksi artikkelia, joiden yhteen liittäminen tuntuu hieman oudolta, eikä toimittajien selitys »tarvitsemme leipää ja erotiikkaa» (s. 8) sitä juuri selvennä. Osion ensimmäisessä artikkelissa Anna-Liisa Mattila kertoo leipien symbolikielestä. Tulemmeko ajatteleeksi, että jouluisen piparkakkuun liittyy useita symbolimerkkejä: sydämen muoto, mantelit, makeus ja tuoksuvat mausteet. Osa merkeistä on helposti ymmärrettäviä, ikonisia merkkejä. Osa on ehdollisia merkkejä, joiden sisältö on ennalta sovittu. Mattila jättää mietittäväksi kysymyksen, miksi ikivanhat symbolit leivässä ovat säilyneet, vaikka merkinkantaja, leipä on lyhytikäinen. Osion toisessa artikkelissa Bo Lönnqvist tarkastelee miesten alusvaatteita erotiikan kontekstissa. Hänen artikkelinsa pohjautuu monipuoliseen lähdekokoelmaan kuten mainoksiin ja haastatteluihin. Kirjoittaja pyrkii selvittämään, miten suhtautuminen miesten alusvaatteisiin on muuttunut ja mitä maskuliinisia rooleja miesten alusvaatteiden avulla halutaan ilmaista.

Kirjan ehkä mielenkiintoisemmat artikkelit löytyvät neljännessä osiosta *Koto ja mamselli*, jossa lähestytään aihetta kerronnan ja päiväkirjojen kautta. Laura Aro selvittelee kodin ideaa päiväkirjojen, kotikuvausten, kansanrunouden ja kansanlaulujen sekä populaarilyriikan valossa. Hän pyrkii löytämään eri tekstityyppien tavan kertoa kodin ideasta. Aro tekee mielenkiintoisen havainnon: »naisten ja miesten kotilyriikan suurin ero on siinä, että nainen kaipaa pois, mies takaisin» (s. 181). Nina Sääskilähti puolestaan analysoi artikkelissaan kokkolalaisen porvaristyön Olga Ahlströmin elämää tämän vuosina 1866–67 kirjoittaman päiväkirjan valossa. Päiväkirjassaan Olga kirjoittaa lähinnä arkipäivän rutiineista ja arkipäivän katkaisevista juhlista. Sääskilähti pyrkii lukemaan päiväkirjaa ikään kuin rivien välistä. Hän havaitsee, että Olga vertaa itseään jatkuvasti 1800-luvun puolivälin ihannekuvaan mamsellista, jollaiseksi hän toivoo tulevansa. Esineitä tarkastellaan osana Olgan sisäistämää kulttuurimallia.

Kirjan viimeisessä osiossa *Havainnoista esineiksi* Päiviikki Suojanen tarkastelee esineitä ja esineistämistä uskontotieteessä ja folkloristiikassa. Artikkelinsa aluksi Suojanen tarkastelee esineen ja symbolin käsitettä. Hän laajentaa näiden käsitteiden alaa alueille, joissa niitä ei ole totuttu käyttämään. Hän esineistää uskonnollisen tilaisuuden, kuten seurakunta, sekä uskolliset asiat, kuten Raamatun ja uskonnolliset juhlat. Suojasen mukaan jopa uskonnollinen kieli on esineistettyä ja rituaalista symbolikieltä, josta suurin osa on sanatonta symboliviestintää. Uskonnollisen perinteen lisäksi kirjoittaja tarkastelee runoja, tarinoita, kaskuja, huhuja ja riittejä esine-käsitteen avulla. Artikkelissä on myös osion, jossa valotetaan amerikkansuomalaisten kulttuuria esineiden ja symbolien näkökulmasta. Artikkelinsa loppuun Suojanen kokoaa henkisen ja aineellisen perinneviestinnän holistisen mallin.

Asiantuntemuksella kirjoitetut artikkelit käsittelevät monipuolisesti esineiden maailmaa ja avaavat uusia näköaloja. Kirja tarjoaakin mielenkiintoisen lukuelämyksen: tutut asiat saavat uusia merkityksiä ja sisältöjä. Teoksen kieli on tieteellisyydestä huolimatta selkeää ja melko helposti ymmärrettävää, sillä käytetyt käsitteet on hyvin selitetty.

Monipuolinen sisältö on vahvuuden ohella myös sen heikkous. *Pandoran lipas* on hajanainen, kirjoituksia yhdistävää punaista lankaa on välillä vaikea hahmottaa. Lukiessa tulee välillä tunne, että artikkeleja on niputettu saman osion alle väkisin. Kirja olisi kaivannut yhteenvedonmaisen loppukappaleen.

Pandoran lipasta voi suositella kaikille esineistä kiinnostuneille, sillä sen uskoisi synnyttävän lukijassa ajatuksia ja halua keskusteluun. Etenkin sitä voi suositella tausta-aineistoksi esim. opintopiireille tai muille keskusteluryhmille. Luultavasti teos poikii uusia kirjoituksia, sillä lipasta ei voi sulkea, kun sen kerran on avannut.

Merja Saaritsa-Lantta